

Tarih - Dil ve Yorum Çerçevesinde Kur'an'ı Tanımak - Kur'an İlimlerine Dair Bir Tasnif Denemesi-

Abdülcelil BİLGİN*

Özet: Bu makalenin birincil hedefi, farklı meslek gruplarına mensup kişilere ve İlahiyat eğitimi alan öğrencilere Kur'an'ı tanıtmaktır. Bu çalışmaya göre Kur'an'ı tanımak, onu anlamaya katkı sağlamakla beraber kısmen farklı bir duruma işaret eder. Bu farklılığın temel nedeni, tanıma olgusunun daha çok tarih, dil ve yorum gibi Kur'an'ın harici çerçevesiyle; anlamamanın ise dışsal çerçeveyi göz ardı etmemek kaydıyla daha çok Kur'an metniyle ilgili olmasıdır. Makalenin diğer bir hedefi ise Kur'an İlimlerini oluşturan belli başlı konuları tarih, dil ve yorum gibi olgular çerçevesinde tasnif etmeye çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Kur'an İlimleri, Tanımak, Anlamak

Understanding the Qur'an within the frame of History - Language and Commentary -A Classification Test About Qur'an Sciences-

Abstract: The primary goal of this article is to introduce the Qur'an to people belonging to different professions and students who receive theology education. According to this study, recognizing the Qur'an with its contribution to the meaning indicates a partly different situation. The main reason for this difference is that the recognition phenomenon is mostly related to the external frame of the Qur'an, such as history, language and interpretation; and the narrative is more concerned with the Qur'anic text, so as not to ignore the external framework. Another goal of the article is to try to classify the main subjects that constitute the Qur'anic sciences within the framework of facts such as history, language and interpretation.

Key Words: Qur'an, Qur'an Science, Recognizing, Understanding.

Giriş

Müslümanların temel inançları arasında ilahi dinlerin sonuncusunun İslam, bu dinin Kitabı'nın ise Kur'an olduğu olgusu önemli bir yer tutar. Bu olgulardan hareketle İslam'ın bilinmesinin ve yaşanmasının önemli ölçüde Kur'an'ın tanınmasına ve anlaşılmasına bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Zira Sünnet'in yanı sıra Kur'an, İslam'ı en doğru şekilde tanıtan kaynak olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle İslam'ı doğru bir şekilde tanıyıp yaşamak, öncelikle birincil

* Prof. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.

kaynak niteliğindeki Kur'an ve onun pratiklerini gösteren Sünnet üzerinden gerçekleştirilmelidir. Bu iki kaynağı göz ardı ederek İslam'ı tanımaya ve anlamaya çalışmak, kişiyi sahil bir din anlayışına ulaştırmayacağı gibi dine dair kusurlu pek çok algıya da yol açacaktır. Nitekim tarihsel süreçte İslam adına, sayılamayacak kadar dini tasavvur ve görünümün varlık bulduğu bilinmektedir. Aralarında önemli farklılıklar bulunan bu tasavvur ve görünümün tümünün Kur'an ve Sünnet'ten beslendiğini iddia etmek güçtür. Bu durum, dine dair oluşan algı, anlayış ve pratiklerden bir kısmının birincil kaynaklara dayanmadığını göstermektedir. Dahası dini algı ve düşüncelerin oluşmasında Kur'an ve sünnetin ne kadar merkezi bir konumda olduklarını ve bu konumlarını tartışmaya açmanın yahut ötelemenin ne denli riskli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Kur'an ve sünnetin, Müslümanların hayata tutacakları perspektiflerin oluşmasında başat roller üstlendiklerini tekrar tekrar hatırlamakta fayda bulunmaktadır.¹

Bu makalenin hedefi Kur'an'ın nasıl bir kitap olduğunu tanıtarak onu okuyanlara, Kur'an'ın hangi özellik ve niteliklere sahip bir kitap olduğuna dair temel bilgiler vermektir. Bu amaçla Kur'an'ın kitaplaşma süreci, dilsel özellikleri ve yorumlanma yöntemleri tarih, dil, yorum adlı üç farklı başlık altında tasnif edilecektir. Bu tasniflerin tartışma ve eleştiriye açık olduğunu belirtmekte yarar vardır. Zira bu çalışma nihai bir tasniften ziyade bir deneme yahut teklif niteliğindedir.

Genel Çerçeve

Ulûmu'l-Kur'an/Kur'an ilimleri ifadesi, hem Kur'an ile ilgili ilimler anlamına gelir hem de bu ilimlere dair yazılan eserlerin ortak adı olarak kullanılır. Ulûmu'l-Kur'an tabirinin, terim ve teknik anlamlarıyla ilk defa ne zaman ortaya çıktığı, bu isimle yazılan ilk eserin hangisi olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ulumu'l-Kur'an ifadesinin muhtevasına ve amacına dair bilgilere, daha çok son yüzyılda yazılan eserlerdeki tanımlarda rastlanmaktadır. Bu tanımlara göre ulûmu'l-Kur'an tabiri, farklı yönlerden Kur'an'la ilgili olan ve her biri başlı başına birer ilim dalı olarak kabul edilebilecek konulara işaret eder: Kur'an'ın nüzûlü, tertibi, toplanması, yazılması, kıraati, tefsiri, i'câzı, nâsîh ve mensuhu, dil, üslûp ve belâgatı gibi... Konu ile ilgili yazılan eserlere bakıldığında ulûmu'l-Kur'an tabirinin kapsamı hususunda fikir birliği oluşmadığı görülecektir.²

¹ Bilgin, Abdülcelil, *Kur'an'ı Tanımak*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2018, s. 9.

² Zürcânî, Muhammed Abdülazîm, *Menahilü'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1996, c. I, s. 20-29; İtr, Nuruddin, *Ulûmu'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Mektebetu's-Sabah, Dımaşk, 1993,

Usûlü't-tefsîr/tefsir usulü adıyla yazılan eserlerde, genelde Kur'an ilimleri de ele alınmaktadır. Bununla birlikte bu eserlerin, içerik yönünden ulûmu'l-Kur'an türü eserlere göre zayıf kaldığı görülmektedir. Zira tefsir usulü şeklindeki tamlamada, Kur'an'ın nüzûl ve oluşum süreçlerinden ziyade onu açıklamanın ilkelerine dair yöntemler öne çıkmaktadır. Gerek ulûmu'l-Kur'an gerekse usûlü't-tefsîr ve ulûmu't-tefsîr isimleri ile yazılmış kitaplara bakıldığında, Kur'an ilimlerine ve tefsir usulüne dair konuların birlikte aynı kitaplarda ele alındığı görülür. Bu durum, iki tabirin birbirinin yerine kullanıldığını ve aradaki anlamsal farklılıkların pratikte pek de karşılık bulmadığını göstermektedir. Ancak her ne olursa olsun Kur'an ilimleri şeklindeki tabirin muhteva olarak tefsir usulü ifadesinin işaret ettiği alandan daha kapsamlı olduğu açıktır.³

Adında ulûmu'l-Kur'an tabiri geçen ilk sistematik eserin Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) yirmi bir Kur'an ilmini tanıttığı Fünûnu'l-Efnân adlı kitabı olduğu söylenebilir. Zerkeşî'nin (ö. 794/1344) el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'an'ı ise bu ilmin sınırlarını önemli ölçüde belirlemiştir. Zerkeşî, eserinin girişinde Kur'an ilimlerinin bu kitaba aldıkları ile sınırlı olmadığını söyleyerek alanla ilgili zengin literatüre işaret etmektedir. Ardından Süyûtî (ö. 911/1505), el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'an adlı ünlü ansiklopedik eserini yazmıştır. Daha sonraki dönemlerde konu ile ilgili birçok eser yazıldığı görülmektedir. Bu eserlerde yer alan, Kur'an ilimlerine dair konular şunlardır: Mekkî-Medeni sureler, esbab-ı nüzûl, nasih-mensuh, Kur'an'ın isimleri, toplanması, çoğaltılması ve tertibi, sure ve ayet bilgileri, münasebâtü'l-ayât ve's-süver, kıraat ve tecvid bilgileri, fezâilü'l-Kur'an, havassü'l-Kur'an, i'râbü'l-Kur'an, ğarîbü'l-Kur'an, müşkilü'l-Kur'an, mecâzü'l-Kur'an, vücûh-nezair, emsâlü'l-Kur'an, aksâmü'l-Kur'an, uslûbü'l-Kur'an, muhkem-müteşabih, mutlak-mukayyed, mücmel-mübeyyen, i'cazü'l-

s. 7-9; Birşık, Abdülhamit, "Ulûmu'l-Kur'an", DİA, c. 42, s. 132-135; Çalışkan, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara Okulu Yay. , Ankara, 2017; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay. , Ankara, 1996; *Tefsir Usulü*, TDV Yay. , Ankara, 2017.

³ Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, t.y., c. I, s. 13-21; Süyûtî, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Salim Haşim), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007; el-'Ak, Halid Abdurrahman, *Usulu't-Tefsir ve Kavaiduhu*, Daru'n-Nefais, Lübnan, 2007; Çetin, Abdurrahman; *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Dergah Yay. , İstanbul, 2012; Çalışkan, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara Okulu Yay. , Ankara, 2017; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay. , Ankara, 1996; *Tefsir Usulü*, TDV Yay. , Ankara, 2017; Birşık, "Ulûmu'l-Kur'an", DİA, c. 42, s. 132-135. Gerek Arapça gerekse Türkçe yazılmış konu ile ilgili eserlere bakıldığında Tefsir Usulü İle Ulûmu'l-Kur'an konularının homojen bir yapı arz etmediği görülecektir. Başka bir ifade ile Tefsir Usulü adıyla yazılmış eserlerde Ulûmu'l-Kur'an konularını, Ulûmu'l-Kur'an adı ile yazılmış eserlerde ise Tesir Usulü konularını bulmak mümkündür. Dahası ilgili eserlerde böyle bir ayırımın göze çarpmadığı bile söylenebilir.

Kur'an, tefsir ve te'vil ilmi, müfessirin adabı ve şartları. Bunların yanı sıra birer edebiyat konusu olan icaz, itnab, hasr, kinaye, teşbih ve istiare gibi konuların da söz konusu eserlerde yer aldığı görülmektedir. Temelleri nüzûl dönemlerine dayandırılabilir olan Kur'an ilimlerinin sahabe, tabiîn ve sonraki dönemlerde git-tikçe çeşitlendiği ve zenginleştiği görülmektedir. Nesiller boyunca keşfedilen yeni coğrafyalar, şehirler, kültürler, renkler Kur'an ilimlerinin zenginleşmesine ve paralel bir şekilde sistematize edilmesine katkı sağlamıştır.⁴

Kuran'ı Tanımak ve Anlamak

Bu makalede, Kur'an İlimleri perspektifinden Kur'an'ı tanıtmaya amaç-landığı belirtilmiştir. Kur'an İlimlerinin tarihsel süreçte izlediği seyri kısaca ifade ettikten sonra, oluşan perspektiften hareketle Kur'an'ı tanımaya çalışmak, tanı-manın ve anlamının manaları üzerinde durmak önem arz etmektedir. Konuya girerken tanımak ile anlamak kelimelerinin hangi anlamlara geldiği ve arala-rında ne tür farklılıklar bulunduğu üzerinde durmak faydalı olacaktır. Tanımak kelimesi kısaca bilmek, bir kimse veya şeyle ilgili bilgi sahibi olmak, bilip ayır-mak, seçmek, ayırt etmek, hatırlamak gibi anlamlara gelmektedir.⁵ Anlamak ise bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak gibi anlamlara gel-mektedir.⁶ Bu bağlamda Kur'an'ı tanımının onu anlamaktan kısmen farklı ol-duğu ileri sürülebilir. Zira Kur'an'ı tanımak, daha çok onunla ilgili harici bilgi-lere sahip olmayı çağırılmaktadır. Bu bilgileri kabaca tarih, dil ve yorum şek-linde başlıklandırmak mümkündür. Bir olayın meydana geldiği zamanı, olaylar arasındaki ilişki, bağlantı ve etkileşimi inceleyen *tarih*⁷ başlığı, Kur'an'ın ilk va-hiyden kitap halini alıncaya kadar süreç içinde tabi tutulduğu işlemleri ele alır: Kur'an'ın nüzülü, ezberlenmesi, yazılması, toplatılması, çoğaltılması gibi... Düşünce ve duyguları ifade etmek amacıyla kelime veya işaretlerle gerçekleştirilen anlaşma, söz dağarcığı, söz dizimi; düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan an-latım aracı gibi anlamlara gelen *dil*⁸ başlığı, Kur'an'ın mesajını iletmede ve ifade etmede kullandığı dilsel imkânları ve unsurları konu edinir: Hakikat-mecaz, muhkem-müteşabih gibi, bir yazının veya sözün, anlaşılması zor yönlerini açık-lamak; bir olayı belli bir görüşe göre tefsir etmek; bir şeyden anlam çıkarmak gibi

⁴ Zerkeşi, *el-Burhân* c. I, s. 13-21; el-'Ak, Halid Abdurrahman, *Usulu't-Tefsir ve Kavaiduhu*, Daru'n-Nefais, Lübnan, 2007, s. 32-35; Birışık, "Ulûmu'l-Kur'an", *DİA*, c. 42, s. 132-135; Bil-gin, *age*, s. 13.

⁵ www.tdk.gov.tr, Erişim: 30.04.2018.

⁶ www.tdk.gov.tr, Erişim: 30.04.2018.

⁷ www.tdk.gov.tr, Erişim: 30.04.2018.

⁸ www.tdk.gov.tr, Erişim: 30.04.2018.

manalara gelen *yorum*⁹ başlığı ise Kur'an'ı yorumlamak için bilinmesi gereken ilimleri ve tarihten günümüze bu amaçla oluşan yorum yöntemlerini konu edinir: Nesh, sebab-i nüzûl, rivayet, dirayet, tevil, semantik gibi.¹⁰ Buna göre, Kur'an'ın indiği vasatı ve ayetlerin iniş sebeplerini bilmek daha çok onun tarihini bilmeye bağlıdır. Kur'an'ın mesajını muhataplara taşırken kullandığı dil ve üslup özelliklerini bilmek Arap dilinin özelliklerini bilmeyi gerektirir. Kur'an'ın nasıl ve hangi metotlarla açıklanabileceğini bilmek ise Kur'an'a dair oluşan geleksel ve çağdaş yorum yöntemlerini bilmeye bağlıdır. Bu bağlamda, Kur'an'ın tarihsel ve dilsel özelliklerine ve kendisine uygulanabilecek yorum yöntemlerine dair elde edilecek bilgilerin onu anlamaktan ziyade tanımaya yönelik olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Kur'an'a dair tarih, dil ve yorum bilgisinin daha çok onu tanımakla ilgili olduğunu bazı örnekler üzerinden izah etmek mümkündür. Örneğin Kur'an'ın tarihini bilmenin onu anlamaya katkı sunmakla beraber bizzat ayetlerini anlamak manasına gelmeyeceği söylenebilir. Zira Kur'an'ı anlamak, doğrudan ayetler üzerinde yapılacak farklı çalışmalardan sonra gerçekleşebilecek bir kazanımdır. Mesela Kur'an'ın akrabalık ile ilgili mesajlarını anlamak, onun tarihi, dilsel yapısı ve yorum imkânlarından çok, doğrudan ilgili ayetler üzerinde yapılacak çalışmalar sayesinde gerçekleşebilecek bir olgudur. Başka bir ifade ile Kur'an'ın akrabalığa bakışı, temelde ilgili ayetler üzerinden öğrenilebilecek bir şey olup Kur'an ilimleriyle doğrudan ilişkili değildir. Daha açık bir ifadeyle Kur'an'ın kitaplaşma süreçlerini, dil ve üslup özelliklerini, yorumlanma aşamasında başvurulacak yöntemleri detaylı bir şekilde bilmek, onu anlamaktan ziyade tanımakla ilgilidir. Neticede Kur'an'ı tanımaya dair bilgilerin onun anlaşılmasına katkı sağlayacağını göz ardı etmemekle beraber onu anlamakla eşdeğerde olmadığını ifade edebiliriz. Mesela Kur'an ilimlerine dair yazılmış kitapları okumanın yahut bu konularla ilgili kitap yazmanın, ayetleri iyi ve doğru bir şekilde anlamak manasına gelemeyeceği göz önünde bulundurulduğunda, Kur'an'ı tanımakla anlamının aynı şeyler olmadığı daha iyi anlaşılacaktır. Başka bir ifadeyle Suyuti'nin el-İtkân'ını okuyup anlamakla hatta onu ezberlemekle elde edilecek temel kazanım, Kur'an'ın nasıl bir kitap olduğuna dair bilgiler olacaktır. Kur'an'ın nasıl bir kitap olduğuna dair bilgilerin ise anlamaktan ziyade tanımakla ilgili olduğu açıktır. Şu var ki, Kur'an'ı tanımının onu daha doğru anlamının ön koşulu olduğunu, başka bir ifadeyle tanımının anlamaktan önce geldiğini göz önünde bu-

⁹ www.tdk.gov.tr. , Erişim: 30.04.2018.

¹⁰ Bilgin, age, s. 13.

lundurmakta da fayda vardır. Müellifini, söylediği zamanı, zeminini ve şartlarını bilmediğimiz bir sözü anlayabiliriz; ancak bilmediğimiz unsurlar açığa çıktığında/tanıldığında sözün daha doğru bir şekilde anlaşılacağı açıktır.

Kur'an İlimlerine Dair Bir Tasnif Denemesi

Kur'an'ı tanımak isteyen farklı meslek gruplarına mensup bireyler hedef kitle seçilerek hazırlanan bu makalede Kur'an, yukarıda değinilen tarih, dil ve yorum şeklindeki üçleme üzerinden tanıtılmaya çalışılmıştır. Ulumu'l-Kur'an ile Tefsir Tarihi ve Usulü adıyla yazılan eserler incelenerek bir tasnif yapılmıştır. Tarih, dil ve yorum şeklindeki bölümlendirmelere göre yapılan tasniflerdeki konu ve kavram dağılımları, her türlü eleştiri ve değerlendirmeye açıktır. Nihayetinde aynı kitapla/Kur'an'la ilgili bölümler arasında geçişkenlik bulunduğu ve bazı kavramların birden çok başlıkla ilişkilendirilebilme özelliğine sahip olduğu bilinmektedir.¹¹

Kur'an İlimlerine dair yapılacak bir çalışmada, faydalı olacağı düşünceyle her bölümden önce bir okuma metnine yer verilmesi önem arz etmektedir. Seçilecek metinlerin, aslında bütün Kur'an ilimleri açısından önemli olmakla beraber, daha çok yer aldıkları bölümle ilgili olmaları önemsenmelidir. Bu bağlamda I. Bölüm için Oryantalizm, II. Bölüm için Kur'an'a özgü anlatım tarzları, III. Bölüm için ise İsrailiyat adlı metinler uygun görülebilir. Bu metinler, muhatabın bölümde ele alınan konulara hazırlanarak daha fazla yararlanmasını sağlayacaktır. Kur'an'ı tanımaya dair yapılacak bir çalışmanın hemen başında Oryantalizm adlı bir başlıkla karşılaşmak okuyucuya sevimsiz hatta itici gelebilir. Dahası negatif amaçlarla böyle bir tercihte bulunulduğu düşünülebilir. Böyle bir tercihin nedeni Oryantalizmin, Kur'an ilimleri bağlamında özellikle de Kur'an'ın kitaplaşma süreci ile ilgili konular ele alınırken sıkça kullanılmasıdır. Zira Oryantalistik iddiaların daha çok Kur'an'ın kitaplaşma sürecine yöneldiği görülmektedir. Bu nedenle ilgili metinlerde, ilk konudan itibaren yoğun bir şekilde oryantalist, oryantalizm, şarkiyatçı, müsteşrik, şarkiyatçılık gibi kavramlar kaçınılmaz olarak telaffuz edilmektedir. Oysa bu çalışmayla hedeflenen kitlenin, adı geçen kavramların ne ya da hangi anlamlara geldiği konusunda çoğu zaman yeterli bir donanıma sahip olamayacağını tahmin etmek zor değildir. Tercih edilen metnin, muhatabın muhtemel eksikliklerini giderme noktasında ona katkı sağlaması ve onu Kur'an'a yöneltile iddiaları daha doğru bir şekilde değerlendirme

¹¹ Bilgin, age, s. 14.

imkânına kavuşturması öngörülebilir.¹² Bu bağlamda Kur'an ilimlerine dair yapılacak bir tasnifin aşağıdaki şekilde olması mümkündür.

I. Bölüm: Kur'an'ın Kitaplaşma Sürecine Dair Kavram ve İfadeler (Tarih)

- *Oryantalizm*

- *Vahiy*: Vahyin Sözlük ve Terim Anlamları

- *Genel Olarak Vahiy*: Allah'ın Tüm Varlıklara Vahyi; Risalet/Peygamberlik Vahyi ve Geliş Şekilleri; Levh-i Mahfûz; Beytü'l-İzze; Vahyin Geliş Şekilleri; Vahyin Niteliği; Kur'an Vahyi; Nüzûl Kavramı ve Kur'an'ın nüzûl Keyfiyeti; Kur'an Vahyinin Tedriciliği; Vahy-i Ğayr-i Metlûv

- *Kur'an'ın Kayıt Altına Alınması*: Hıfz ve Hafız: Tarihsel Serencam, İslam Dünyasındaki ve Türkiye'deki Durum; Kur'an'ın Yazılması (Kitabet); Arz/Arza (Kur'an'ın Karşılıklı Olarak, Okunması); Kur'an'ın Derlenmesi (Cem'); Mushaf, Mushaf'ın Çoğaltılması (Teksîr) ve Sonraki işlemler

- *Yedi Harf*: Yedi Harfin Anlamına Dair Görüşler

- *Kıraat*: Kıraatin Tarihi ve Önemi; Kıraat İmamları; Kıraatlerin Sıhhati ve Değeri; Kıraatler Üzerinden Kur'an'a Yöneltilen Eleştiriler; Kıraatlerin Eğitim ve Öğretimi; Kıraatlerin Diğer İlimlerle İlişkisi

- *Kur'an*: Etimolojisi, Tanımı ve İsimleri

- *Ayet ve Ayetlerle İlgili Tasnifler*: Ayetlerin Tertibi; İlk ve Son İnən Ayetler

- *Sure*: Surelerin Kur'an'daki Sıraları ve Adları

- *Kur'an'ın Muhtevası*: a) Mekkî Surelerin Muhtevası. b) Medenî Surelerin Muhtevası

- *Kur'an'ın Otantikliği ve Buna Yönelik İtirazlar*: Dışardan Gelen İtirazlar: Oryantalistler. İçerden Gelen İtirazlar: Şîa'nın Kur'an Anlayışı

- *Mushaf, Kur'an, Edebiyat*

- *Kur'an'la İlgili Fıkhi Hükümler*: Kur'an Okumada Abdest ve Gusül Şartı; Ücretle Kur'an Okumanın Hükümü

- *Fezâilü'l-Kur'an*

¹² Bilgin, age, s. 15.

Yukarıda sıralanan konuları çeşitlendirmek mümkün olduğu gibi alt başlıklara bölerek daha spesifik tasnifler yapmak da mümkündür. Örneğin yukarıdaki konuları;

- Kur'an'ın Tarihi ile İlgili Konular: Kur'an'ın Derlenmesi, Çoğaltılması ve Sonraki işlemler

- Kur'an'ın Muhtevası ile İlgili Konular: Mekkî Surelerin Muhtevası; Mekke'de Öne Çıkan Konular. Medenî Surelerin Muhtevası; Medine'de Öne Çıkan Konular

- Kur'an'a Dair Konular: Otantikliği; Faziletleri; Kur'an'la İlgili Fıkhî Hükümler gibi alt başlıklara bölmek ve konuları bunlara göre daha spesifik olarak tasnif etmek de mümkündür.

Makalenin tarih başlığı altında yer verilen Mushaf, Kur'an ve Edebiyat, Kur'an'la İlgili Fıkhî Hükümler gibi alt başlıkların bu türdeki çalışmalarda pek de yer almadığı söylenebilir. Oysa bu konular, hem bir müslümanın Kur'an ile kuracağı ilişki hem de aktüel değerleri açısından önem arz etmektedirler. Bu konularla ilgili sıkça sorulan sorular göz önünde bulundurulduğunda Kur'an İlimlerini konu edinen bir kitapta bunlara yer vermenin ne kadar önemli olduğu görülecektir. Dahası bu gibi konuların müstakil bir bölüm halinde tasarlanması bile gerekebilir.

II. Bölüm: Kur'an'ın Dil ve Üslup Özelliklerine Dair Kavram ve İfadeler (Dil)

Bu bölümde, Kur'an'ın anlatım tarzlarıyla, başka bir deyişle mesajını ifade etmede kullandığı dilsel imkân ve üsluplarla ilgili olduğu varsayılan kavramlar/ifadeler ele alınacaktır. Kur'an'ın kendini ifade etmede oldukça geniş ve Arap kültüründe de yaygın olan anlatım imkânlarını kullandığı görülmektedir. Bu bağlamda mesajını açık/muhkem ifadelerle anlattığı gibi yeri geldikçe farklı anlamlara gelmeye uygun/müteşabih ifadelerle aktardığı da olmuştur. Dikkat çekmek yahut başka amaçlarla mukatta'a harflerini kullandığı gibi olayın önemine binaen yeminleri de kullanmıştır. Bazen meseleyi somutlaştırmak için birer dilsel unsur olan mesellere yer verdiği gibi kıssaları da mesajının önemli taşıyıcıları olarak değerlendirmiştir. Kimi zaman tekrarlarla kimi zaman müphem ve müşkil ifadelerle okuyanları dikkatli olmaya sevk etmiştir. Mesajını çoğunlukla kelimelerin gerçek anlamlarıyla/hakikat anlatırken yeri geldikçe ikincil ve yan anlamları da/mecaz kullanmıştır. Kur'an'ın, mesajını tebliğ etmede kullandığı ifade ve üslup çeşitliliği Arapça'nın zenginliklerini geniş bir şekilde kullandığını göster-

diği gibi, muhataplarına ulaşmanın bütün dilsel imkânlarını istihdam ettiği anlamına da gelir.¹³ Bu bölümde ele alınacak başlıklar, Kur'an'ın kendini ifade etmede, mesajını açık açıklamada kullandığı yolların izahı ile ilgili olacaktır.

- *Üslûbu'l-Kur'an*: Kur'an'a Özgü Anlatım Tarzları

- *Muhkem ve Müteşabih*: Müteşabihlerin Yorumuna ve Bilinebilirliğine Dair Tartışmalar

- *Hurûf-u Mukatta'a*/Tek Tek Hecelenerek Okunan Harfler: Hurûf-u Mukatta'a'nın Yorumu Meselesi; Hurûf-u Mukatta'a'nın Anlamları

- *Fevatihu's-Suver*/Surelerin İlk Harfleri

- *Aksamu'l-Kur'an*/Kur'an'daki Yeminler

- *İ'câzu'l-Kur'an*/Kur'an'ın Mucizevi Yön ve Özellikleri: Tehaddi/Kur'an'ın Meydan Okuması; Sarfe Teorisi/İnsanların Kur'an'ın Benzerini Meydana Getirebilme Gücünden Yoksun Bırakılması; Kur'an'ın Mucizevi Özellikleri.

- *Hakikat ve Mecaz*

- *Ğaribu'l-Kur'an*/Kur'an'daki Yabancı Kelimeler

- *Müşkilu'l-Kur'an*/Kur'an'da Var olduğu Sanılan Çelişkiler

- *Mübhematü'l-Kur'an*/Kur'an'daki Kapalı İfadeler

- *Vücuha ve Nezair*/Çokanlamlı ve Anlamdaş Kelimeler

- *Emsâlü'l-Kur'an*/Özlü Sözler, Temsili Anlatımlar

- *Kıssalar*

- *Kur'an'daki Tekrarlar*

III. Bölüm: Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasıyla İlgili Kavram ve Konular (Yorum)

Bu başlık altında, tarihten günümüze oluşan tefsir ekolleri, yorum yöntemleri ve Kur'an'ı yorumlamaya yarayan belli başlı ilimler yer alacaktır.

- *İsrailiyat*

¹³ Bilgin, age, s. 15.

- *Sebeb-i Nüzûl*: Ayetlerin İnmesine Neden Olan Olay, Durum ve Sorular; Nüzûl Sebepleri ile İlgili İfade Formları; Sebebin Hususiliği Mananın Umumiliği Meselesi

- *Nesh*: Neshin Türleri; Nesh Olgusunun Kur'an'daki Varlığına Dair Tartışmalar

- *Tercüme*: Tanımı, Türleri ve Kur'an Çevirileri, Kur'an Tercümelerinin Serencamı; Meâl

- *Te'vîl ve Tefsir*: Te'vîl Türleri; Tefsîr; Te'vîl ile Tefsîr arasındaki Farklar; Tefsîr İlminin Konusu, Amacı, Önemi ve Tarihsel Gelişimi

- *Tefsir Çeşitleri*

- *Rivayet Ağırlıklı Tefsîr*: Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri; Sünnetin Kaynak Değeri ve Kur'an'ın Sünnetle Tefsiri; Hz. Peygamber'in Tefsiri ve Tefsirine Konu Olan Ayetlerin Miktarı; Hz. Peygamber'in Tefsir Gerekçeleri; Hz. Peygamber'in Tefsir Yöntemleri. Kur'an'ın Sahabe Kavli İle Tefsiri; Sahabe Tefsirinin Bağlayıcılığı; Sahabe Dönemindeki Tefsir Eğilimleri. Kur'an'ın Tabiîn Kavli İle Tefsiri; Tabiîn'in Tefsir Yöntemleri, Özellikleri ve Bağlayıcılığı. Kur'an Tefsirinde Tedvin (Tebeû't-Tabiîn/Yazılı Nakil Dönemi)

- *Dirayet Ağırlıklı Tefsîr*: Dilbilimsel Tefsir; Karma Yöntemle Yazılan Tefsirler

- *Tarihten Günümüze Tefsir Akımları*: Mezhebî Tefsîr; İşarî Tasavvufî Tefsîr; Fıkhî Tefsîr; Bilimsel Tefsîr; İctimaî - Edebi Tefsîr; Konulu Tefsir

- *Kur'an'ın Yorumunda Çağdaş Yönelimler*: Kuraniyyûn Ekolü; Mealcilik; Kur'an Müslümanlığı; Semantik; Hermeneutik; Tarihsellik

Sonuç

Geçmişten günümüze Kur'an'ın tanıtılması ve anlaşılması amacıyla birçok çalışma yapıldığı bilinmektedir. Bu konuda hatırı sayılır bir külliyat meydana geldiği de gözden kaçmamaktadır. Yapılan çalışmalara bakıldığında Kur'an'ın tanınması ile anlaşılması edimleri arasında bir ayırım yapılmadığı anlaşılmalıdır. Bize göre bunları tamamen birbirinden soyutlamak mümkün olmadığı gibi birebir aynı olduklarını ileri sürmek de mümkün değildir. Yukarıda da değinildiği üzere Kur'an'ı tanımak daha çok onunla ilgili tarih, dil ve yorum unsurlarına yani dışsal faktörlere; anlamak ise bizzat onun metnine bağlıdır. Başka bir ifadeyle Kur'an'ı tanımak isteyenlerin onun yaşadığı tarihsel süreci, sahip olduğu dilsel özellikleri ve hangi yöntemlerle yorumlanabileceğini bilmesi gerekir.

Kur'an'ı anlamak isteyenlerin ise onun tanınmasına katkı sağlayan unsurları göz ardı etmeden Kur'an metni üzerinde çalışması gerekir.

Kur'an'ın tanınmasına katkı veren unsurlar kabaca tarih, dil ve yorum şeklinde başlıklandırılabilir. Dolayısıyla Kur'an ilimlerine dair konuları bu başlıklar altında tasnif etmek mümkündür. Yaptığımız tasnifin bir öneri olduğunu söylemek gerekir. Buradaki amacımız, konuyu tartışmaya açarak başka tasnif denemelerine yol vermektir. Bu konuda yapılacak farklı tasniflerin, zamanla üzerinde fikir birliği oluşmuş yeni tasniflere imkân vermesi öngörülebilir.

Kaynakça

- Bilgin, Abdülcelil, *Kur'an'ı Tanımak: Tarih-Dil-Yorum*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2018.
- Birişik, "Ulûmu'l-Kur'an", DİA, c, 42, s. 132-135.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay. , Ankara, 1996.
-, *Tefsir Usulü*, TDV Yay. , Ankara, 2017.
- Çalışkan, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara Okulu Yay. , Ankara, 2017.
- Çetin, Abdurrahman; *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Dergah Yay. , İstanbul, 2012.
- el-'Ak, Halid Abdurrahman, *Usulu't-Tefsir ve Kavaiduhu*, Daru'n-Nefais, Lübnan, 2007.
- Itr, Nuruddin, *Ulûmu'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Mektebetu's-Sabah, Dimaşk, 1993.
- Suyûtî, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Salim Haşim), Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2007.
- www.tdk.gov.tr.
- Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, t.y.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menahilü'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1996.